

FRIESE HAMERBIJLEN, EEN INVENTARISATIE

Dit artikel is eerder verschenen in Archeoforum nr. 2, jaargang 2, 1997 (ISSN 1386-6095)

Klaas R. Henstra

Inleiding

Hamerbijlen of strijdhamers zijn de afgelopen honderd jaar veelvuldig in het Friese bodemarchief aangetroffen. Het zijn min of meer langwerpige, natuurstenen artefacten voorzien van een doorboring. Deze doorboring kan recht of conisch vervaardigd zijn.

In totaal zijn er in Friesland 55 strijdhamers gevonden. Het zuidoosten van de provincie toont tot nog toe de meeste vondsten; een relatief late ontginning zou daaraan ten grondslag kunnen liggen. In het noordoosten en zuidwesten van Friesland zijn doorboorde bijlen ook redelijke vertegenwoordigd. Hierbij is het opvallend dat de meest recente vondsten afkomstig zijn uit het noordoosten (gemeente Tytsjerksteradiel); wellicht is dit het gevolg van de werkzaamheden van de actieve Werkgroep Streekmuseum Burgum (WAS '94). Voorts zijn er vondsten bekend uit het terpengebied. Nadere bestudering kan mogelijk leiden tot conclusies over de juiste vindplaatsen van deze voorwerpen.

Sporen op deze voorwerpen kunnen duiden op gebruik of beschadiging. Nader onderzoek kan een oordeel opleveren over het gebruik van strijdhamers. Het analyseren van de vindplaatsen kan ook een beeld opleveren over specifieke regionale voorkomens van de hamerbijlen. Tevens kan het onderzoek wellicht betrouwbare uitspraken opleveren over de aan- of afwezigheid van bevolkingsgroepen in de diverse perioden van het laat-mesolithicum tot de midden-ijzertijd.

Jodocus Hermann Nunningh (1675-1735), kanunnik van het Stift te Vreden (Duitsland), zag de strijdhamer als een zogenaamde Amazonebijl van de Hunebedbouwers. Het voorwerp zou deel hebben uitgemaakt van een staf en gediend hebben als teken van waardigheid. Van het bestaan van een steentijd was Nunningh nog niet op de hoogte (Addink-Samplonius 1983).

Afb. 1
**Een strijdhamer uit Eastermar
(cat. nr. IX)**

Foto: Fotodienst
Streekmuseum/Volkssterrenwacht
Burgum

In de daarop volgende eeuwen is regelmatig gespeculeerd over het gebruik van hamerbijlen. Van de zogenaamde Schuhleistekeile is bijvoorbeeld een gebruik als ploegschaar verondersteld. Een dergelijk gebruik in met name stenige bodems, zou in dat geval snel tot ernstige beschadigingen leiden aan het artefact en dient derhalve te worden afgewezen. Het boorgat bevindt zich ruim boven het midden, zodat ook het gebruik als bijl niet erg waarschijnlijk is. De Duitse onderzoeker Linke veronderstelt, dat met deze artefacten hout werd gespleten. De bijl zou in dat geval zijn voorzien van een lange steel (Linke 1980).

Breitkeile kunnen zijn gebruikt als echte strijdhamers, voor houtbewerking (het splijten van stammen), als statussymbool of als beitel bij de winning van ijzeroer. Tegen dit laatste pleit onder meer het al zeer vroeg voorkomen van deze Breitkeile. Van de zogenaamde Spitzhauen wordt aangenomen dat zij als graafstokverzwaarder, knots of houweel hebben gediend. Tevens zijn zij mogelijk gebruikt als pijlschachtpolijster. Tenslotte wordt ook een gebruik als hulpmiddel bij het vlechten van manden en korven verondersteld. Doorboorde hamerbijlen (strijdhamers) worden voor het merendeel gevonden in graven (Beuker 1992). Werden zij slechts vervaardigd om als grafgift aan een dode mee te geven of waren zij daarvoor reeds in het dagelijks leven gebruikt? Dit veelvoud van meningen impliceert dat er - ondanks het vele onderzoek dat is verricht - nog geen sluitend bewijs is gevonden omtrent het doel van het vervaardigen en het gebruik van genoemde artefacten.

Typologie

In dit model is gekozen voor het beschrijven van alle doorboorde bijlen. Hoewel de Spitzhauen een eigen groep vormen, immers het zijn geen bijlen in de strikte zin des woords, zijn ze toch in de typologie opgenomen.

De typologische indeling is gebaseerd op zowel Nederlands als Duits onderzoek: u vindt dit terug in de gebruikte benamingen. De onderstaande indeling bevat steeds drie categorieën:

1. Naam. 2. Definiëring. 3. Datering.

1

- 1.1 Spitzhauen.
- 1.2 Zandlopervormig gat en een kegelvormig uiteinde.
- 1.3 Laat-mesolithicum tot midden-neolithicum.

2

- 2.1 Schuhleistkeile (Schoenleestwiggen).
- 2.2 Wigvormig, asymmetrisch.
- 2.3 Vroeg- tot midden-neolithicum.

3

- 3.1 Breitkeile (Breedwiggen).
- 3.2 Wigvormig, asymmetrisch.
- 3.3 Vroeg- tot midden-neolithicum

4

- 4.1 Hannovers type.
- 4.2 Waaiervormige snede; vaak met groeven versierd.
- 4.3 Midden-neolithicum

5

- 5.1 Knophamers.
- 5.2 Niet-uitlopende snede; knopvormige top.
- 5.3 Midden-neolithicum

6

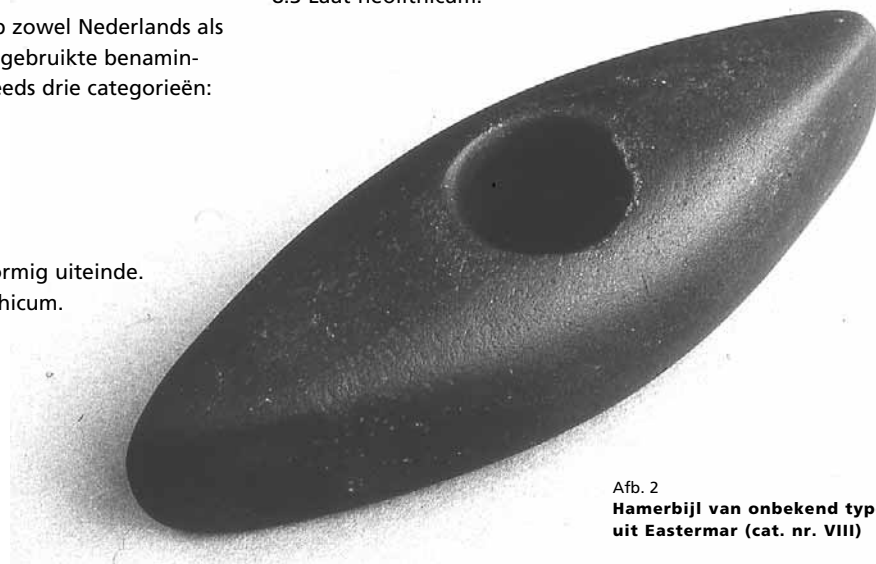
- 6.1 Strijdhamers.
- 6.2 Grote diversiteit aan typen.
- 6.3 Midden- tot laat-neolithicum.

7

- 7.1 Type Zuidwolde.
- 7.2 Bootvormig; versierd met groeven.
- 7.3 Laat-neolithicum

8

- 8.1 Type Emmen.
- 8.2 Bootvormig; onversierd.
- 8.3 Laat-neolithicum.

Afb. 2
Hamerbijl van onbekend type uit Eastermar (cat. nr. VIII)

Foto: Fotodienst
Streekmuseum/Volkssterrenwacht
Burgum

9

- 9.1 Arbeitsaxt.
- 9.2 Smal nekfacet
- 9.2 Vroege bronstijd.

10

- 10.1 Type Muntendam.
- 10.2 Gebogen top; conische doorboring.
- 10.3 Brons- en ijzertijd.

11

- 11.1 Type Baexem.
- 11.2 Gebogen top; conische doorboring; ronde dwarsdoorsnede; geprononceerd steelgat (de bovenzijde van het gat ligt duidelijk boven de rest van het hameroppervlak).
- 11.3 Brons- en ijzertijd.

12

- 12.1 Restgroep.
- 12.2 Niet nader te definiëren.
- 12.3 Geen datering.

Catalogus

Het vervaardigen van de catalogus leverde de nodige problemen op. Veel gegevens waren in de diverse archieven incompleet, foutief of soms zelfs geheel afwezig. In veel gevallen heb ik - waar mogelijk - getracht tot de bron (bijv. de vinder of de nazaten daarvan) door te dringen. Toch is ook nu de gewenste volledigheid niet bereikt. Mochten lezers nog gegevens of aanwijzingen kunnen leveren, dan houdt de auteur zich ten zeerste aanbevolen.

Genoemde catalogus, met hierin gegevens over alle 55 Friese hamerbijlen, vindt u als bijlage in dit nummer van *ARCHEOFORUM*.

Conclusies

Gebruik

In de inleiding maakte ik reeds melding van het feit, dat er in de archeologische wereld in de loop der jaren nogal verschillend is gedacht over het gebruik van hamerbijlen. In de 19e eeuw overheersten romantische gedachten. In onze eeuw volgde een wat wetenschappelijkere aanpak. Sporen op de werktuigen zullen de doorslag moeten geven. Mijn aanpak bestond uit het registreren van (oppervlakkige) beschadigingen, kap- en

Afb. 3
Een strijdhamer uit
Zwaagwesteinde (cat. nr. IV)

Foto: Fotodienst
Streekmuseum/Volkssterrenwacht
Burgum

snijsporen, breuk, gietnaden, facetten, etc. Ook het volledig ontbreken van deze sporen kan betekenis hebben.

Polijsting komt voor op alle Friese bijlen. Op te merken valt hierbij, dat één hamerbijl slechts eenzijdig is gepolijst (nr. 20), één is slechts aan twee zijden gepolijst (nr. 22) en nr. 25 is door gebruik gepolijst. Op 14 % van de bijlen zijn nagenoeg geen sporen te signaleren. Van een aantal staat vast, dat zij afkomstig zijn uit een grafheuvel (7%). Van de overige bijlen is aanemelijk, dat zij ooit hebben behoord tot grafgiften (zie catalogus).

De beschadigingen op de bijlen variëren van 'gebroken' tot 'licht beschadigd'. Een zevental bijlen is gebroken (12,5%); bij 11% is de snede beschadigd door gebruik; een bijl is ernstig beschadigd. Voorts is een bijl recentelijk beschadigd. Als wij dit laatste buiten beschouwing laten, kunnen wij constateren, dat

31% van de hamerbijlen min of meer ernstig heeft geleden onder het gebruik. Opmerkelijk hierbij is dat bijl nummer 26 (Wijnjeterp II, Enkelgrafcultuur) een grafvondst betreft die beschadigd is. Dit doet de gedachte rijzen, dat de bijl mogelijk ten tijde van de begraafing al een leven als gebruiksvoorwerp achter de rug heeft gehad. Indien deze gedachte juist is, komt het genoemde percentage (onbeschadigde) grafgiften op losse schroeven te staan. Van een aantal artefacten kan worden gesteld dat het halffabrikaten betreft: de doorboring is niet voltooid (5,5%).

Twee artefacten bezitten een pseudo-gietnaad (3,5%). Van rummer 51 (Blesdijke) is dit evenwel onzeker, doordat de bijl nogal fragmentarisch bewaard is gebleven. De makers van nummer 4 (Zwaagwesteinde) hebben zeker kennis gehad van bronzen equivalenten. Genoemde bijl is een knap staaltje van vakmanschap, zeker gezien het beperkte gereedschap waarmee moest worden gewerkt. Esthetisch beschouwd is dit mijns inziens een van de fraaiste Friese bijlen.

Ten slotte is nog geconstateerd dat een hamerbijl gefacetteerd is geslepen (nr. 46); een gegeven dat ook bij de gewone stenen bijlen is vastgesteld (Henstra 1997). Tevens is een van de bijlen secundair geslepen (nr. 44). Nr. 1 vertoont groeven, wat kan wijzen op gebruikssporen.

Samenvattend kan worden gesteld, dat een aantal bijlen zeker zal hebben gefungeerd als grafgift; een aantal bijlen is ook, gezien het veelvuldig voorkomen van breuk, danig op de proef gesteld. Voor welk doel de verschillende bijlen zijn vervaardigd en gebruikt is in deze studie niet duidelijk geworden. Dat dit ook de komende tijd een lastig onderwerp zal blijven wil ik nog illustreren aan een voorbeeld.

Over het algemeen wordt er een verband gelegd tussen het winnen van ijzeroer en het voorkomen van hamers van het type Muntendam en Baexem. Groenendijk brengt hier een aantal bezwaren tegen in. Slechts een aantal hamers is gevonden in een ijzerrijk beekdal. Voorts noemt hij een chronologisch bezwaar. De hamers worden geplaatst in brons- en ijzertijd. Bij Duitse hamervondsten ligt de nadruk juist op de late bronstijd, met slechts een enkele uitloper in de ijzertijd. In dit geval is er duidelijk sprake van een cirkelredenering: ijzertijd, ijzeroer, bepaalde bijltypen! (Groenendijk 1997). Wellicht

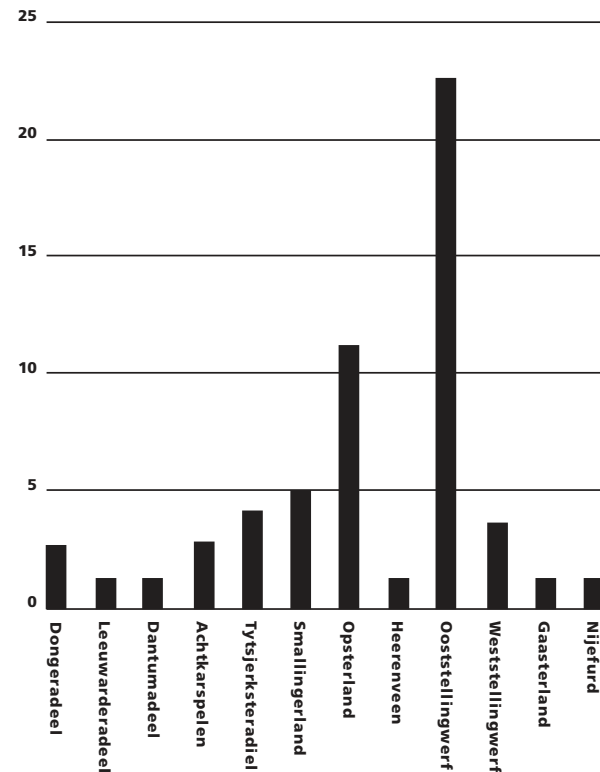
levert toekomstig microscopisch onderzoek een oplossing voor deze onderzoeksvraag.

Verspreiding

Hamberbijlen worden meestal gevonden op of nabij de zandgronden. Uitzonderingen vormen de vondsten uit Dongeradeel, Leeuwarderadeel en Nijefurd. Laatstgenoemde vondsten kunnen afkomstig zijn uit terpzolen of uit zandkoppen die daar onder liggen. Niet uitgesloten is dat deze bijlen van oorsprong van de hogere zandgronden komen en door de neolitische mens zijn meegenomen naar de huidige vindplaats. Voorts kan worden geconcludeerd dat vanuit het noorden van de provincie in zuidelijke richting een gestage toename waar te nemen valt van het aantal hamerbijlen. Van het zuidoosten naar het zuidwesten is er een even opmerkelijke afname.

Grafiek 1

Aantal hamerbijlen per Friese gemeente (totaal = 55).

Ooststellingwerf is de gemeente met het grootste aantal vondsten. Mogelijk houdt dit verband met een relatief late ontginning van dit gebied. Tevens waren enkele amateur-archeologen (vader en zoon Popping uit Oosterwolde) juist in de ontginningsperiode werkzaam in dit gebied. Bovendien sluit dit gedeelte van het Fries-Drents plateau aan bij de provincie Drenthe, waar relatief veel hamerbijlen zijn gevonden. Dit aantal bedraagt op dit moment ongeveer 262, inclusief de Spitzhauen (mondelijke mededeling van Jaap Beuker, Drents Museum, Assen). Uit bovenstaande kan worden vastgesteld dat het zuidoosten van de provincie in het neolithicum dichter bevolkt was dan de rest van de zandgronden.

Opmerkelijk is evenwel dat de meest recente vondsten in het noordoosten van Friesland zijn gedaan. Dit gegeven werd al eerder geconstateerd bij de neolithische bijlen (Henstra 1997); ook nu kan worden vastgesteld dat juist een groot aantal van de leden van Steentijd Werkgroep Friesland afkomstig uit en/of werkzaam is dit gebied. Ook de activiteiten van de al eerder

Afb. 4
Een knophamer uit
Oosterwolde (cat. nr. XLVI)

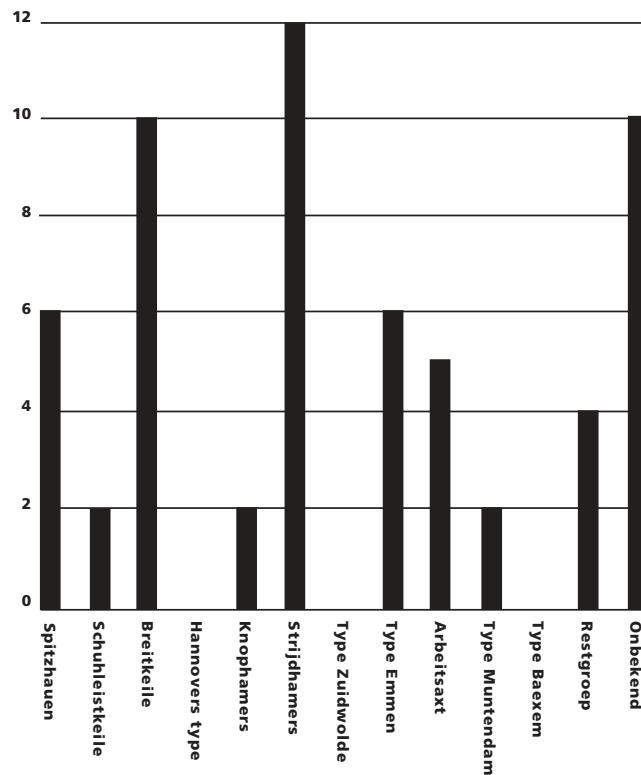
Foto: Fotodienst
Streekmuseum/Volkssterrenwacht
Burgum

genoemde WAS '94 spelen een rol. Het aantal vondsten is dus gerelateerd aan de inzet van de 'stientsjesikers'.

Kwantitatief-typologische aspecten

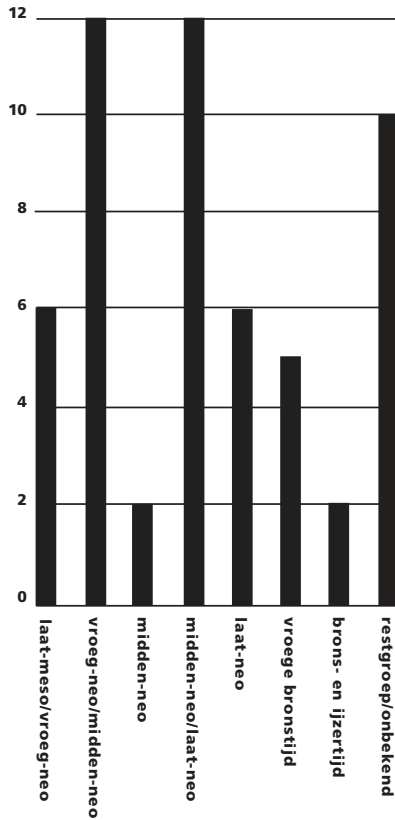
Een aantal aspecten springt er uit. De Spitzhauen, een groep die slechts vanwege de doorboring is opgenomen in mijn inventarisatie, toont een redelijke aanwezigheid. Ook de Breitkeile toont een significant aantal. Indien wij er van uitgaan dat deze bijlen voor houtbewerking zijn gebruikt, dan komt dit overeen met het globale beeld dat wij hebben van het neolithicum: een boerenbevolking die veel hout nodig had voor huizenbouw en (landbouw)werktuigen. Bij de echte strijdhamers (12 stuks) zien we ook een opmerkelijk aantal.

Grafiek 2
Aantallen per hamerbijltype
(totaal = 55)

Niet vergeten dient te worden, dat sommige onderzoekers komen tot een fijnere indeling. De verschillen tussen deze typen zijn gering en er is vaak sprake van overschrijding van metrische maten, welvingen, etc. Daarom zijn alle strijdhamers hier onder één noemer gebracht. Dat de problematiek van de typologie ingewikkeld is, laat ook de restgroep qua aantal zien. Tevens werd bij inventarisatie duidelijk, dat de diverse musea in typologisch opzicht geen eenduidige normen hebben gehanteerd.

Grafiek 3
Dateringen van de hamerbijlen (totaal = 55)

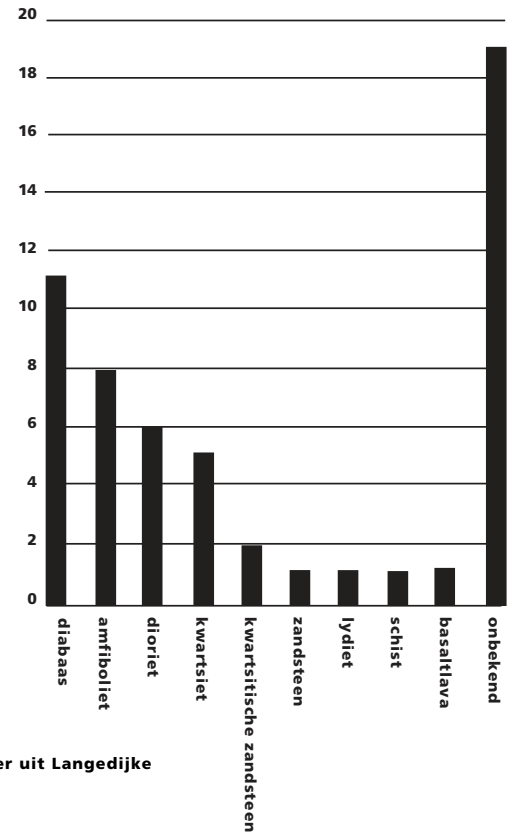
Afb. 5
Een strijdhamer uit Langedijke (cat. nr. XLI)

Foto: Fotodienst
 Streekmuseum/Volkssterrenwacht
 Burgum

Datering

Indien wij de Spitzhauen en de 'restgroep/onbekend' buiten beschouwing laten, resteren er 39 bijlen. Hiervan zijn er 32 in het neolithicum te plaatsen en 7 in de brons- en ijzertijd. Een scherpere onderverdeling van de datering in vroeg-, midden- en laat-neolithicum is nog niet mogelijk. Toch is aan de hand van de gegevens te constateren dat er vanaf het midden-neolithicum sprake is van een toename. De brons- en ijzertijd zijn magerder vertegenwoordigd. Koppel je de dateringen en de aantallen van de bijlen aan bevolkingsaantallen, dan is het duidelijk dat er in het neolithicum een aanwas is, terwijl in brons- en ijzertijd de bevolkingsaantallen aanmerkelijk afnemen.

Grafiek 4
Steensoorten van de hamerbijlen (totaal = 55)

Steensoorten

Bij het vaststellen van de steensoorten stuit je op het probleem dat lang niet alle zwerfstenen bestaan uit zuivere gids-gesteenten. Daardoor is in bijna 30% van de gevallen de steensoort onbekend. Wel is duidelijk dat diabaas (20%), amfiboliet (14%), dioriet (11%) en kwartsiet (9%) in het neolithicum veel gebruikt werden. De ervaring zal de steentijdmens hebben geleerd juist deze taaie, dichte gesteenten te benutten. Beuker constateerde dit gegeven ook. Hij vermeldt voor de Drentse prehistorie een voorkeur voor gabbro, diabaas en amfiboliet; gesteenten met een aanzienlijke mechanische sterkte. "Dit maakte dat ze uitstekend geschikt waren voor het vervaardigen van slagwerktuigen zoals bijlen en hamers; werktuigen dus die aanzienlijke schokken te verwerken kregen" (Beuker 1992). Opvallend is dat - in Friesland - gabbro's volledig ontbreken.

Klaas R. Henstra
M. van Coehoornweg 19
9251 LV Burgum

Literatuur

Actief, weekblad voor Tytsjerksteradiel, Burgum (05-02-1992 en 04-08-1993).

Archief Fries Museum, Leeuwarden.

Archief Museum Smallingerland, Drachten.

Archief Streekmuseum Opsterlân, Gorredijk.

Archief Streekmuseum/Volkssterrenwacht Burgum, Burgum.

Addink-Samplonius, M., 1983. *Urnen delven. Het opgravingsbedrijf artistiek bekeken*. Hilversum (p. 21 t/m 26).

Beuker, J. et. al., 1992. *De stenen bijlen en hamerbijlen van het Drents Museum* ROB-overdruk 424.

Boeles, P., 1927. *Friesland tot de elfde eeuw*, p.11 en plaat IV.

Fokkens, H., 1990. *Verdrinkend landschap. Archeologisch onderzoek van het westelijk Fries-Drents Plateau 4000 BC tot 500 AD*. Academisch proefschrift, IPL Leiden.

Fries Genootschap, 1959. Verslag nr. 132, p. 27, afb. 5.

Groenendijk, H.A., 1997. *Op zoek naar de horizon. Het landschap van Oost-Groningen en zijn bewoners tussen 8.000 voor Chr. en 1.000 na Chr.* REGIO-PROJECT Uitgevers, Groningen.

Henstra, K.R. et. al., 1995. *Pieter Horjus (1887-1962). Amateur-archeologie in het oosten van Friesland*. Streekmuseum Tytsjerksteradiel, Burgum.

Henstra, K.R., 1997. Geslepen artefacten uit Tytsjerksteradiel. *Archeoforum* nr. 1, p. 13-21. ToonBeeld communicatie, Leeuwarden.

Linke, W., 1980. *Aus Jägern und Sammlern werden Bauern*. Landschaftsverband Westfalen-Lippe, Referat für Museumspädagogik.

Nieuwe Ooststellingwerver, De, 1960. Oosterwolde, 30-09-1960.

Ooststellingwerver, De, 1929. Oosterwolde, 16-08-1929.

Popping, H.J., *Dagboek*.

Popping, H.J., 1935. *Prehistorie in het veengebied*. Oosterwolde.

Terpenboeken I t/m V, Fries Museum, Leeuwarden.

Vrije Fries, De, 1929. Jaarboek van het Fries Genootschap, p. 37.

CATALOGUS VAN FRIESE HAMERBIJLEN

I. Strijdhamer, Oostrum (Dongeradeel), fragment

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Oostrum
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
199.890/594.180
- 3 *Vinder, eigenaar*
G.M. Mellema, J.J. Kieft, Ee
- 4 *Vondstdatum*
1880
- 5 *Collectielinv. nr.*
Fries Museum, FM 35-2
- 6 *Type*
Breitkeile (3.1)
- 7 *Gesteente*
Amfiboliet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
5,0 cm, 4,4 cm, 3,9 cm, 2,3 cm
Plaats/grootte van doorboring
8,9 cm, 0-, 2,1 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; Rössener
Breitkeil; op de wig bevinden zich in
de lengte tal van groeven
(gebruikssporen?). Het Terpenboek
(TB) II van het Fries Museum te
Leeuwarden, p. 151 vermeldt: gevon-
den buiten de Kerkbuurt.

II. Strijdhamer, Oostrum (Dongeradeel)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Oostrum
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectielinv. nr.*
Onbekend

- 6 *Type*
Spitzhauen (1.1)
- 7 *Gesteente*
Krijtkleurig gesteente
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
16,1 cm, 5,0 cm, -,
Plaats/grootte van doorboring
Onbekend
- 9 *Opmerkingen*
De bijl is verweerd. Lit.: Fokkens,
1990, fig 56a.

III. Strijdhamer, Hijum (Leeuwarderadeel)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Hijum
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
A. Laverman, Hijum
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1983-VI-01
- 6 *Type*
Strijdhammers (6.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
10,7 cm, 4,8 cm, 3,9 cm, 3,0 cm
Plaats/grootte van doorboring
4,7 cm, 0 4,0 cm, 2,0 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; sterk verweerd;
FM inventarisatie vermeldt "IJzertijd",
hetgeen m.i. berust op de vindplaats
en niet op de ouderdom. Mogelijk
waren er in het Laat-Neolithicum op
oeverwallen op deze plek
mogelijkheden voor bewoning; ook is

latere aanvoer uit de Friese Wouden
mogelijk.

IV. Strijdhamer, Zwaagwesteinde (Dantumadeel)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Zwaagwesteinde, Oerd
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
198.680/587.400
- 3 *Vinder, eigenaar*
K. Zandstra
- 4 *Vondstdatum*
1949
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 251-1
- 6 *Type*
Strijdhammers (6.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
9,8 cm, 5,4 cm, 3,8 cm, 2,5 cm
Plaats/grootte van doorboring
3,9 cm, 0 3,8 cm, 2,1 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; gepolijst; snede
beschadigd. Het gedeelte van de
doorboring tot de snede heeft een
pseudogietnaad en is derhalve
vervaardigd door een "steensmid" die
metalen voorwerpen kende (Lit:
Verslag nr. 131 van het Fries
Genootschap, 1959, p. 27, afb. 5).

V. Strijdhamer, Buitenpost (Achtkarspelen)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Buitenpost
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
206.640/585.290
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend

- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1972-XII-04
- 6 *Type*
Emmen (8.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
15,7 cm, 4,3 cm, 5,2 cm, 5,2 cm
Plaats/grootte van doorboring
9,0 cm, 4,6 cm, 2,1 cm

9 *Opmerkingen*

Sterk conische doorboring; onafge-
maakt; de eigenlijke doorboring meet
aan een zijde slechts 0,6 cm.
Derhalve betreft het hier een
halffabrikaat.

**VI. Strijdhamer, Twijzel
(Achtkarspelen)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Twijzel
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
202.130/583.060
- 3 *Vinder, eigenaar*
T.J. Laanstra (of Loonstra),
Twijzel
- 4 *Vondstdatum*
1940
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1965-111-03
- 6 *Type*
Breitkeile (3.1)
- 7 *Gesteente*
Amfiboliet?
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
9,8 cm, 4,4 cm, 2,3 cm, -

Plaats/grootte van doorboring
5,7 cm, 02,2cm, 1,9cm

9 *Opmerkingen*

Rechte doorboring; licht beschadigd.
De FM-registratie vermeldt dat het
een miniatuurvorm van een Rössener
Breitkeil betreft uit het Vroeg-
Neolithicum, 5.000-4.000 v. Chr.
Tevens wordt verwezen naar
"Bandceramiek en Rössen". In het
steelgat zat destijds een biet
vergroeid.

**VII. Strijdhamer, Burgum
(Tytsjerksteradiel)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Burgum, Zomerweg 15
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
194.28S/580.100, zand/leem
- 3 *Vinder, eigenaar*
E. Broersma, Burgum
Vondstdatum
Mei 1995
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Streekmuseum Burgum,
ST 1995-V-20-1
- 6 *Type*
Strijdhammers (6.1)
- 7 *Gesteente*
Diabaas
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
11,6 cm, 4,7 cm, 3,8 cm, 3,7 cm
Plaats/grootte van doorboring
4,5 cm, 0 4,8 cm, 2,3 cm
- 9 *Opmerkingen*
Laat-Neolithicum, Enkelgrafcultuur.
Bij deze vondst werden door
Broersma mogelijk bewoningssporen
opgemerkt in de vorm van een huis,
bestaande uit twee ingravingssporen

ter breedte van ca. 50 cm, met een
onderlinge afstand van ca. 400 cm.
Tevens werd een kuilspoor van ca.
150 bij 150 cm opgemerkt. Een
bijvondst betrof een slijp- of
polijststeen. Deze steen werd op 12
januari 1996 door Janine E. van
Reekum onderzocht op het
Laboratorium voor Conservering en
Materiaalonderzoek op de
Rijksuniversiteit Groningen. Enkele
sterk glanzende plekken wijzen
mogelijk in de richting van
metaalsporen. Jan Lanting (Vakgroep
Archeologie RUG) veronderstelde een
mogelijk jongere datering van de
polijststeen (mondelijke mededeling,
12-01-1996). Lit: Actief, 1992,1993.

**VIII. Strijdhamer, Eastermar
(Tytsjerksteradiel)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Eastermar, Witveen
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
J.T. van der Meulen, Eastermar
- 4 *Vondstdatum*
Augustus 1988
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Streekmuseum Burgum, ST 1990-
VI-01
- 6 *Type*
Restgroep (11.1)
- 7 *Gesteente*
Lydiet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
12,0 cm, 4,0 cm, 2,5 cm, 2,5 cm
Plaats/grootte van doorboring
5,2 cm, 0 4,9 cm, 2,4 cm

9 *Opmerkingen*

De strijdhamer is bij drainagewerkzaamheden gevonden in Eastermar, ten noorden van het perceel Witveensterweg 14. Ter plekke werd een verkenning uitgevoerd door D.M. Visser (FM). In oktober 1988 werd het voorwerp onderzocht op de RUG en toegeschreven aan de Enkelgrafcultuur. Het betreft mogelijk een verstrooide grafvondst.

IX. Strijdhamer, Eastermar (Tytsjerksteradiel)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Eastermar, Bosweg
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
201.800/578.680, zand
- 3 *Vinder, eigenaar*
P. Horjus, Eastermar, Fries Museum
- 4 *Vondstdatum*
Vóór 1962
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1963-X-21/8166
- 6 *Type*
Strijdhamers (6.1)
- 7 *Gesteente*
Diabaas
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
10,4 cm, 5,1 cm, 4,2 cm, 3,9 cm
Plaats/grootte van doorboring
5,0 cm, 0 2,2 cm, 3,2 cm
- 9 *Opmerkingen*
Op hetzelfde terrein aan de Bosweg is door Horjus een neolithische vuurslag gevonden, vervaardigd van vuursteen, met een lengte van 6,5 cm, een breedte van 1,2 cm en een dikte van 1,0 cm (FM 1963-X-82/B437; Henstra, 1995).

X. Strijdhamer, Garyp (Tytsjerksteradiel)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Garyp, de Bolderen
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
192.500/573.500
- 3 *Vinder, eigenaar*
J. Siebinga, Opeinde
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1969-III-33
- 6 *Type*
Restgroep (12.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
14,7 cm, 6,8 cm, 3,9 cm, ± 5,0 cm
Plaats/grootte van doorboring
9,4 cm, 0 3,0 cm, 2,3 cm
- 9 *Opmerkingen*
De strijdhamer is van een tot nog toe onbekend type en zwaar aangetast door bodeminvloeden. Mogelijk betreft het een afwijkende breedwig met een vlakke en een holle zijde.

XI. Strijdhamer, Drachten (Smallingerland)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Drachten
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, ongenummerd
- 6 *Type*
Breitkeile (3.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
13,7 cm, 5,8 cm, 4,6 cm, 3,9 cm

Plaats/grootte van doorboring
6,7 cm, 0 3,9 cm, 3,1 cm

9 *Opmerkingen*

Halfabrikkat; de doorboring heeft aan beide zijden een diepte van ± 1,5 cm; de snede is niet afgewerkt.

XII. Strijdhamer, Drachtster Compagnie (Smallingerland)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Drachtster Compagnie
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
J. Siebinga, Opeinde
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1969-III-27/1, 4A93 (S. 272)
- 6 *Type*
Breitkeile (3.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
19,4 cm, 7,3 cm, 4,9 cm, 4,3 cm
Plaats/grootte van doorboring
13,2 cm, 0 4,0 cm, 2,2 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; nagenoeg onbeschadigd (grafgift?).

XIII. Strijdhamer, Drachtster Compagnie (Smallingerland)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Drachtster Compagnie, de Dammen
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
H. van der Vliet, Lippenhuizen
- 4 *Vondstdatum*
1938
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Streekmuseum Opsterlân, G116

- 6 *Type*
Arbeitsaxt (9.1)
- 7 *Gesteente*
Kwartsiet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
11,1 cm, 5,5 cm, 4,1 cm, 3,8 cm
Plaats/grootte van doorboring
5,9 cm, 0 2,6 cm, 2,6 cm
- 9 *Opmerkingen*
Conische doorboring; gepolijst;
vrijwel onbeschadigd; de top is in
contact geweest met vuur.

**XIV. Strijdhamer, mogelijk
Oudega (Smallingerland)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Oudega (Egbertsgaasten)?
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
W. van Blom, Drachten
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Museum Smallingerland,
Drachten; 8-1
- 6 *Type*
Strijdhammers (6.1)
- 7 *Gesteente*
Diabaas
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
15,0 cm, 5,8 cm, 3,7 cm, 3,9 cm
Plaats/grootte van doorboring
7,4 cm, 0 5,1 cm, 2,5cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; gepolijst;
enigszins bootvormig; snede en top
licht beschadigd. Het artefact is
mogelijk afkomstig uit de collectie
Johannes Siebinga, Opeinde. TB 1,
p.37.

**XV. Strijdhamer,
Ureterpvallaat (Smallingerland)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Ureterpval laat
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
A. van Dijk, Drachten
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1966-X-01
- 6 *Type*
Strijdhammers (6.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
16,4 cm, 5,8 cm, 4,8 cm, 4,8 cm
Plaats/grootte van doorboring
7,5 cm, 0 6,3 cm, 2,6 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; gepolijst; lichte
gebruikssporen.

**XVI. Strijdhamer, Bakkeveen
(Opsterland)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Bakkeveen
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
J. Siebinga, Opeinde
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1969-III-159,
4A92, S.159
- 6 *Type*
Restgroep (12.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
Onbekend
Plaats/grootte van doorboring
Onbekend
- 9 *Opmerkingen*
Geen

**XVII. Strijdhamer, Hemrik
(Opsterland)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Hemrik
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
204.950/563.180
- 3 *Vinder, eigenaar*
J. van der Heide (Collectie P.
Horjus)
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1963-X-78,
4A93
- 6 *Type*
Emmen (8.1)
- 7 *Gesteente*
Dioriet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
19,3 cm, 5,7 cm, 6,0 cm, 6,0 cm
Plaats/grootte van doorboring
10,5 cm, 06,7 cm, 2,1 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; gebroken; snede
licht beschadigd.

**XVIII. Strijdhamer, Hemrik
(Opsterland)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Hemrik
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
J. van der Heide (Collectie P.
Horjus)
- 4 *Vondstdatum*
1922
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1922/26/1H,
FM 1963-X-78

- 6 *Type*
Breitkeile (3.1)
- 7 *Gesteente*
Dioriet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
20,3 cm, 8,5 cm, 5,5 cm, 5,2 cm
Plaats/grootte van doorboring
13,7 cm, 0 3,0 cm, 3,6 cm
- 9 *Opmerkingen*
Conische doorboring; snede beschadigd door gebruik.

XIX. Strijdhamer, Nijbeets (Opsterland)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Nijbeets?
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend
- 4 *Vondstdatum*
Begin jaren '90
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Streekmuseum Opsterlân, ongenummerd
- 6 *Type*
Breitkeile (3.1)
- 7 *Gesteente*
Kwartsitische zandsteen
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
11,3 cm, 6,7 cm, 3,0 cm, 2,3 cm
Plaats/grootte van doorboring
5,4 cm, 0 3,2 cm, 2,7 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; het boorgat loopt enigszins taps toe (2,7-2,3 cm).

XX. Strijdhamer, Siegerswoude (Opsterland)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Siegerswoude
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend

- 3 *Vinder, eigenaar*
H.Rozema, Wijnjeterp; H.v.d. Vliet (Lippenhuizen)
- 4 *Vondstdatum*
1940
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Streekmuseum Opsterlân, Sie.9.693
- 6 *Type*
Schuhleistkeile (2.1)
- 7 *Gesteente*
Diabaas
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
11,1 cm, 4,7 cm, 3,8 cm, 3,2cm
Plaats/grootte van doorboring
6,7 cm, 0 2,0 cm, 2,4 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; eenzijdig gepolijst; snede sterk afgerond (Fokkens, 1990, p.93, fig. 56d).

XXI. Strijdhamer, Terwispel (Opsterland)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Terwispel, Terwispeler Grootschar
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
200.340/560.600
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1970-II-59
- 6 *Type*
Arbeitsaxt (9.1)
- 7 *Gesteente*
Amfiboliet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
13,4 cm, 6,9 cm, 4,9 cm, 4,5 cm
Plaats/grootte van doorboring
5,5 cm, 0 4,6 cm, 3,3 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; sterk verweerd.

XXII. Strijdhamer, Selmien (Opsterland)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Selmien, de Mersken
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
206.000/565.500
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 7e-1, 4A93
- 6 *Type*
Emmen (8.1)
- 7 *Gesteente*
Diabaas
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
16,7 cm, 6,8 cm, 6,4 cm, 4,8 cm
Plaats/grootte van doorboring
8,1 cm, 0 5,7 cm, 2,9 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; gepolijste zijkanten. Laat-Neolithicum, mogelijk Klokbekercultuur; de inventariskaart van het FM vermeldt Vroege Bronstijd.

XXIII. Strijdhamer, Ureterp (Opsterland)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Ureterp
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
208.070/571.770
- 3 *Vinder, eigenaar*
A. van Dijk, Drachten
- 4 *Vondstdatum*
1966
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1966-X-01
- 6 *Type*
Strijdhamer (6.1)
- 7 *Gesteente*
Diabaas

- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
16,6 cm, 5,8 cm, 5,0 cm,
Plaats/grootte van
doorboring Onbekend
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; langgerekt
ruitvormig; steelgat iets
excentrisch.

**XXIV. Strijdhamer, Wijnjeterp
(Opsterland)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Wijnjeterp
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
205.640/563.140
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectielinv. nr.*
Fries Museum, FM 229-37
- 6 *Type*
Emmen (8.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
16,2 cm, 6,2 cm, 4,4 cm, 4,2
cm
Plaats/grootte van
doorboring
6,7 cm, 0 6,9 cm, 2,6 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; sterk
bootvormig. Het Fries Museum
plaatst de hamer in de
Enkelgrafcultuur; Beuker dateert
het artefact in de Late
Klokbekercultuur.

**XXV. Strijdhamer, Wijnjeterp
(Opsterland)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Wijnjeterp
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend

- 4 *Vondstdatum*
1939
- 5 *Collectielinv. nr.*
Fries Museum, FM 229-91
- 6 *Type*
Strijdhammers (6.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
16,3 cm, 5,9 cm, 4,9 cm, 4,5
cm
Plaats/grootte van
doorboring
7,5 cm, 0 5,9 cm, 2,9 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; gepolijst;
eenzijdig gepolijst door gebruik?;
snede licht beschadigd. De hamer
maakte deel uit van de grafvondst
Wijnjeterp II (Enkelgrafcultuur). Dit
graf bevatte voorts een
vuurstenen bijltje (lengte 7,7 cm),
een klingmes (lengte 9,5 cm) en
een pijlpunt (lengte 3,6 cm). TB V,
p. 396. Aangekocht van
Leeuwarder antiquair.

**XXVI. Strijdhamer, Wijnjeterp
(Opsterland), fragment**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Wijnjeterp, Leidijk
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend
- 4 *Vondstdatum*
1939
- 5 *Collectielinv. nr.*
Fries Museum, FM 229/42
- 6 *Type*
Spitzhauen (1.1)?
- 7 *Gesteente*
Kwartsiet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
Onbekend
Plaats/grootte van
doorboring
Onbekend

- 9 *Opmerkingen*
Conische doorboring; het fragment
bestaat uit twee delen en is tijdens
de ontginning gevonden t.n.v. de
Leidijk. Het betreft een geschenk
van mr. G.A. Bontekoe te
Oosterwolde.

**XXVII. Strijdhamer,
Hoorsterzwaag (Heerenveen)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Hoorsterzwaag
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend
- 4 *Vondstdatum*
1962
- 5 *Collectielinv. nr.*
Fries Museum, FM 1962-XII-
26
- 6 *Type*
Breitkeile (3.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
Onbekend
Plaats/grootte van
doorboring
Onbekend
- 9 *Opmerkingen*
Halffabrikaat; inboring aan één
zijde. Bij inventarisatie niet
aangetroffen.

**XXVIII. Strijdhamer, Appelscha
(Ooststellingwerf)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Appelscha
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
220.500/548.500 (?)
- 3 *Vinder, eigenaar*
Vereeniging voor
Heimatstudie der
Stellingwerven
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend

- 5 *Collectielinv. nr.*
Fries Museum, FM 218/130,
4A 93
- 6 *Type*
Arbeitsaxt (9.1)
- 7 *Gesteente*
Dioriet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
11,4cm, 6,9 cm, 5,5 cm, 5,0
cm
*Plaats/grootte van
doorboring*
5,6 cm, 0 2,8 cm, 3,0 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring;
onbeschadigd; grafgift? (TB V,
p. 364b).

**XXIX. Strijdhamer,
Donkerbroek (Ooststellingwerf)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Donkerbroek, Galgenberg
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
H.J. Popping; zie
opmerkingen
- 4 *Vondstdatum*
1925
- 5 *Collectielinv. nr.*
Fries Museum, 218/4
- 6 *Type*
Strijdhammers (6.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
11,0 cm, 5,0 cm, 4,1 cm, 3,8
cm
*Plaats/grootte van
doorboring*
5,0 cm, 0 4,0 cm, 2,0 cm

- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; verweerd; het
voorwerp maakte deel uit van de
studiecollectie van de Vereniging
voor Heimatstudie der
Stellingwerven. Het artefact is
afkomstig uit een door A.E. van 3
Giffen opgegraven grafheuvel;
deze heuvel bevatte voorts een
vuurstenen bijltje (lengte 8,8 cm),
een klingmes (lengte 10,4 cm) en 5
een versierde scherf van
aardewerk (lengte 4,4 cm).
Boeles, 1927 (Plaat Ven pag. 11)
de Vrije Fries, 1929 (pag. 37) en
het TB V (p. 361). 7

**XXX. Strijdhamer, Donkerbroek 8
(Ooststellingwerf)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Donkerbroek
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar* 9
Johannes Berghof
- 4 *Vondstdatum*
1936
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Onbekend; zie opmerkingen
- 6 *Type*
Onbekend
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
Onbekend
*Plaats/grootte van
doorboring*
Onbekend
- 9 *Opmerkingen*
Door Berghof "in zijn eigen land"
gevonden. Het artefact is verloren
gegaan, maar bekend uit een
collectie-overzicht van Hein van
der Vliet uit Lippenhuizen. Dit
overzicht bevindt zich in het
archief van het Streekmuseum
Opsterlân te Gorredijk.

**XXXI. Strijdhamer, Elsloo
(Ooststellingwerf), fragment**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Elsloo, Tronde
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
C. Conradi, Elsloo
- 4 *Vondstdatum*
± 1971
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1971-VII-
01
- 6 *Type*
Emmen (8.1)
- 7 *Gesteente*
Diabaas
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.* 8
9,3 cm, 6,4 cm, 4,8 cm, 4,8
cm
*Plaats/grootte van
doorboring*
0 7,1 cm, 2,2cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; gepolijst;
breukvlak: niet recent.

**XXXII. Strijdhamer, Fochteloo
(Ooststellingwerf)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Fochteloo, Honderd Bunder
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend of H.J. Popping
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1975-IX-
09
- 6 *Type*
Strijdhammers (6.1)
- 7 *Gesteente*
Dioriet?
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
11,3 cm, 5,3 cm, 3,8 cm, 3,6
cm
*Plaats/grootte van
doorboring*
5,8 cm, 0 3,7 cm, 2,0 cm

9 *Opmerkingen*

Rechte doorboring; gespikkeld uiterlijk; ongebruikt (grafgift?).

XXXIII. Strijdhamer, Fochteloo (Ooststellingwerf), fragment

1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Fochteloo

2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend

3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend

4 *Vondstdatum*
1939

5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum 229/41

6 *Type*
Onbekend

7 *Gesteente*
Kwartsiet

8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
8,0 cm, 8,9 cm, 5,3 cm,
Plaats/grootte van doorboring
4,5 cm, 4,2 cm

9 *Opmerkingen*
Conische doorboring; te fragmentarisch voor een correcte type-aanduiding. De bijl is gevonden op de ontginning van de familie Smilde (TB V, p. 397).

XXXIV. Strijdhamer, Fochteloo (Ooststellingwerf)

1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Fochteloo, Honderdvijftig Bunder

2 *Coördinaten, bodemsoort*
220.700/554.400

3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend

4 *Vondstdatum*
1933

5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 218-74

6 *Type*
Onbekend

7 *Gesteente*
Kwartsiet

8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
8,8 cm, 5,7 cm, 3,6 cm, 3,3 cm
Plaats/grootte van doorboring
7,7 cm, 0 -, 1,9 cm

9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; gepolijst; te fragmentarisch voor een correcte type-aanduiding; afgebeeld in de geschriften van Popping.

XXXV. Strijdhamer, Fochteloo (Ooststellingwerf), fragment

1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Fochteloo

2 *Coördinaten, bodemsoort*
220.100/554.980

3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend

4 *Vondstdatum*
Onbekend

5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 218-75

6 *Type*
Onbekend

7 *Gesteente*
Diabaas

8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
5,0 cm, 4,4 cm, 4,3 cm
Plaats/grootte van doorboring
0 3,9 cm, 1,9 cm

9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; gezien de coördinaten is dit fragment gevonden op de "Honderdvijftig Bunder" (H.J. Popping, 1935. TB V, p. 364).

XXXVI. Strijdhamer, Fochteloo (Ooststellingwerf), fragment

1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Fochteloo

2 *Coördinaten, bodemsoort*
220.080/554.880

3 *Vinder, eigenaar*
J.K. Boscher

4 *Vondstdatum*
1971

5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1971-VIII-04

6 *Type*
Muntendam (10.1)

7 *Gesteente*
Dioriet

8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
5,7 cm, 4,7 cm, 4,0 cm
Plaats/grootte van doorboring
0 4,7 cm, 1,8 cm

9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; in het steelgat duidelijke boersporen: gepolijst. Het type "Muntendam" heeft een conische doorboring; derhalve zou hier sprake kunnen zijn van een afwijkend type.

XXXVII. Strijdhamer, Fochteloo (Ooststellingwerf)

1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Fochteloo

2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend

3 *Vinder/eigenaar*
Van Rozen, Fochteloo

4 *Vondstdatum*
Onbekend

5 *Collectie/inv. nr.*
Van Rozen, Fochteloo

6 *Type*
Breitkeile (3.1)

7 *Gesteente*
Onbekend

8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
Onbekend
Plaats/grootte van doorboring
Onbekend

9 *Opmerkingen*
Lit: Jager, 1981, p. 239-244, fig. 7-8.

XXXVIII. Strijdhamer, Haule (Ooststellingwerf), fragment

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat* 8
Haule
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
J. Westerhof, Haule
- 4 *Vondstdatum* 9
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, 1960-X-57
- 6 *Type*
Onbekend
- 7 *Gesteente*
Diabaas
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
8,1 cm, 4,5 cm, 3,5 cm, 2,4 cm
Plaats/grootte van doorboring
5,8 cm, 0.2,3 cm
- 9 *Opmerkingen*
Licht conische doorboring; mogelijk betreft het hier het type Muntendam (10.1).

XXXIX. Strijdhamer, Haulerwijk (Ooststellingwerf)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Haulerwijk
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
218.580/561.460
- 3 *Vinder, eigenaar*
J.G. Nust
- 4 *Vondstdatum*
1959
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1965-IX-03
- 6 *Type*
Arbeitsaxt (9.1)

- 7 *Gesteente*
Diabaas
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
1,1 cm, 5,4 cm, 3,7 cm, 3,0 cm
Plaats/grootte van doorboring
6,6 cm, 0 2,4 cm, 2,1 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; recentelijk beschadigd. Gezien de coördinaten is de bijl gevonden bij het Haulerdiep, een gekanaliseerd deel van de Boven-Tjonger.

XL. Strijdhamer, Haulerwijk (Ooststellingwerf)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Haulerwijk
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
218.740/556.240
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, 218-109, 4A 92
- 6 *Type*
Spitzhauen (1.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
13,0 cm, 7,3 cm, 5,3 cm
Plaats/grootte van doorboring
7.4 cm, 0 3,2 cm, 2,4 cm
- 9 *Opmerkingen*
Conische doorboring; Laat-Mesolithicum tot Midden-

Neolithicum. De invoeringskaart van het Fries Museum geeft m.i. abusievelijk aan, dat het voorwerp tot de Standvoetbekercultuur (Enkelgrafcultuur) behoort. Bovendien komen de dorpsnaam en de coördinaten niet overeen; mogelijk is het artefact ten oosten van Oosterwolde gevonden.

XLI. Strijdhamer, Langedijke (Ooststellingwerf)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Langedijke
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend
- 4 *Vondstdatum*
10 juni 1928
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 224/34
- 6 *Type*
Strijdhammers (6.1)
- 7 *Gesteente*
Dioriet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
Onbekend
Plaats/grootte van doorboring
Onbekend
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; gepolijst; snede licht beschadigd. In het Terpenboek 110-254 (FM) staat vermeld dat het voorwerp is gevonden bij "opgravingen grafheuvels in de gemeente Oosterwolde". Tevens wordt vermeld dat het een ouder "Jutlandsch type" betreft uit een grafvondst behorend bij de Enkelgrafcultuur. Het artefact is bij deze inventarisatie niet aangetroffen.

XLII. Strijdhamer, Langedijke (Ooststellingwerf), fragment

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Langedijke
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
214.340/554.150
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend of H.J. Popping
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1975- IX-82
- 6 *Type*
Spitzhauen (1.1)
- 7 *Gesteente*
Zandsteen
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
10,7 cm, 5,7 cm, 3,4 cm
Plaats/grootte van doorboring
9,1 cm, 0 .3,2cm
- 9 *Opmerkingen*
Conische doorboring; top is (door gebruik?) ernstig beschadigd. Destijds aangekocht door het BAI te Groningen en in 1975 overgedragen aan het Fries Museum te Leeuwarden.

XLIII. Strijdhamer, Makkinga (Ooststellingwerf)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Makkinga, Prikkedam
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
208.720/555.280
- 3 *Vinder, eigenaar*
J. Nijholt, Donkerbroek
- 4 *Vondstdatum*
1988
- 5 *Collectielinv. nr.*
Fries Museum, FM 1988-X-01
- 6 *Type*
Schuhleistenkeile (2.1)
- 7 *Gesteente*
Schist

- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
21,1 cm, 6,0 cm, 3,7 cm, .
Plaats/grootte van doorboring
13,7 cm, 0 5,0 cm, 2,4 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring in enigszins schuine richting.

XLIV. Strijdhamer, Nijeberkoop (Ooststellingwerf)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Nijeberkoop
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
J.H. Popping, Oosterwolde
- 4 *Vondstdatum*
1929
- 5 *Collectielinv. nr.*
Onbekend
- 6 *Type*
Breitkeile (3.1)
- 7 *Gesteente*
Amfiboliet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
11,4 cm, 8,5 cm, 4,5cm
Plaats/grootte van doorboring
Onbekend
- 9 *Opmerkingen*
Conische doorboring; secundair slijpvlak (De Ooststellingwerf, 16-08-1929).

XLV. Strijdhamer, Oldeberkoop (Ooststellingwerf)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Oldeberkoop, Delleburen
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
205.500/552.600
- 3 *Vinder, eigenaar*
E. Kuperus, Oldeberkoop
- 4 *Vondstdatum*
1960

- 5 *Collectielinv. nr.*
Fries Museum, FM 1960-IX-19
- 6 *Type*
Breitkeile (3.1)
- 7 *Gesteente*
Kwartsitische zandsteen
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
9,9 cm, 5,4 cm, 2,3 cm,
Plaats/grootte van doorboring
Onbekend
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; breed convex; versmalde top; fraai beslepen; beschadigd (De Nieuwe Ooststellingwerf, 30-09- 1960).

XLVI. Strijdhamer, Oosterwolde (Ooststellingwerf)

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Oosterwolde, Jardinge
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Enkele vissers
- 4 *Vondstdatum*
1928
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum 1-12, 4A 46
- 6 *Type*
Knophamer (5.1)
- 7 *Gesteente*
Amfiboliet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
13,1 cm, 5,6 cm, 4,6 cm, 4,0 cm
Plaats/grootte van doorboring
6,3 cm, 0 4,6 cm, 2,2 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; ingesnoerd net onder de top; licht gefacetteerd; snede geslepen; licht verweerd. Aangekocht voor f 10,- na bemiddeling door H.J. Popping, Oosterwolde (Dagboek Popping, nr. 1369).

**XLVII. Strijdhamer,
Oosterwolde
(Ooststellingwerf)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/
straat*
Oosterwolde, Boelenkamp
of Buttinga
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Wijkkel
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Wijkkel, nr. 8
- 6 *Type*
Spitzhaue (1.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede
br.*
Onbekend
*Plaats/grootte van
doorboring*
Onbekend
- 9 *Opmerkingen*
Fokkens, 1990, p. 93, fig. 56b.

**XLVIII. Strijdhamer,
Onbekend
(Ooststellingwerf), fragment**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/
straat*
Onbekend
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend of H.J. Popping
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectielinv. nr.*
Fries Museum, FM 1975-
IX-89

- 6 *Type*
Spitzhauen (1.1)
- 7 *Gesteente*
Kwartsiet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
10,0 cm, 6,7 cm, 4,5 cm, .
Plaats/grootte van doorboring
7,0 cm, 0,3,0 cm
- 9 *Opmerkingen*
Conische doorboring; licht
gepolijst.

**II. Strijdhamer, Onbekend
(Ooststellingwerf), fragment**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Onbekend
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend of H.J. Popping
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1975-IX-83
- 6 *Type*
Knophamer (5.1)
- 7 *Gesteente*
Amfiboliet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
6,4 cm, 4,6 cm, 3,5 cm
Plaats/grootte van doorboring
O 5,1 cm, 1,8 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; ingesnoerde
top. Mogelijk Trechterbeker-
cultuur.

**L. Strijdhamer, Onbekend,
mogelijk Ooststellingwerf**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Onbekend, (Donkerbroek?)
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend

- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Streekmuseum Opsterlân, Do G. 115
- 6 *Type*
Strijdhammers (6.1)
- 7 *Gesteente*
Diabaas
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
11,9 cm, 4,7 cm, 4,7 cm, 4,7cm
Plaats/grootte van doorboring
5,8 cm, 0 4,0cm, 2,1 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; sterk verweerd.
Twee redenen hebben geleid tot plaat-
sing van dit artefact in genoemde
gemeente: de letters Do en het feit dat
het Streekmuseum Opsterlân diverse
andere voorwerpen uit Donkerbroek en
omgeving bezit.

**LI. Strijdhamer, Blesdijke
(Weststellingwerf), fragment**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Blesdijke
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
198.960/538.200
- 3 *Vinder, eigenaar*
J.K. Boschker
- 4 *Vondstdatum*
1977
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1977-II-21
- 6 *Type*
Onbekend
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
8,6 cm, 4,9 cm, 3,6 cm,
Plaats/grootte van doorboring,
O 8,0 cm, 2,0 cm

9 *Opmerkingen*

Rechte doorboring; nekhelft nog aanwezig; een lichte welving duidt op een pseudo-gietnaad. Bijvondst: een grote geretoucheerde kling (FM 1978-I-06). Mogelijk behoren de vondsten tot de Enkelgrafcultuur.

**LII. Strijdhamer, Boyl
(Weststellingwerf)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Boyl
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
208.700/547.650
- 3 *Vinder, eigenaar*
J. Siebinga, Opeinde
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv.nr.*
Fries Museum, FM 1969-III-74,
574
- 6 *Type*
Muntendam (10.1)
- 7 *Gesteente*
Amfiboliet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
11,6 cm, 5,7 cm, 6,0 cm, 4,6 cm
Plaats/grootte van doorboring
6,3 cm, 0 2,8 cm, 2,5 cm
- 9 *Opmerkingen*
Licht conische doorboring; verweerd.

**LIII. Strijdhamer, Peperga
(Weststellingwerf)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Peperga
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
Onbekend

- 4 *Vondstdatum*
april 1929
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 220-1, 4A 91
- 6 *Type*
Emmen (8.1)
- 7 *Gesteente*
Onbekend
- 8 *Lengte, br., dikte, snede br.*
16,2 cm, 5,0 cm, 41 cm. 3,7 cm
Plaats/grootte van doorboring
8,0 cm, 0 6,2 cm, 2,0 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; sterk verweerd.
Het artefact werd verworven door
hett Fries Museum na bemiddeling
door H.J. Popping te Oosterrwolde.
Volgens Popping werden in dezelfde
hoogte 2 scherven gevonden; deze
gingen verloren (Brieven 6 en 15
april 1929). Lit: TB V, p. 367.

**LIV. Strijdhamer,
Bakhuizen (Gaasterland)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Bakhuizen
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
Onbekend
- 3 *Vinder, eigenaar*
K. Wierda, Bakhuizen
- 4 *Vondstdatum*
Onbekend
- 5 *Collectie/inv. nr.*
Fries Museum, FM 1 973-IV-03
- 6 *Type*
Restgroep (12.1)
- 7 *Gesteente*
Amfiboliet
- 8 *Lengte, br., dikte, snede hr.*
12,8 cm, 4,7 cm. 3,2 cm,

Plaats/grootte van doorboring
5,6 cm, 0 5,4 cm, 1,8 cm
9 *Opmerkingen*

Het gepolijste artefact werd destijds door een medewerker van het Fries Museum gedetermineerd als putsteen; m.i. is het een halffabrikaat van een strijdhamer. In dat geval is het type: Strijdhamer (6.1).

**LV. Strijdhamer, Workum
(Nijefurd)**

- 1 *Plaatsnaam, toponiem/straat*
Workum
- 2 *Coördinaten, bodemsoort*
158.560/663. 150
- 3 *Vinder, eigenaar*
Arbeiders
- 4 *Vondstdatum*
Tussen 1853 en 1869
- 5 *Collectie/inv.nr.*
Fries Museum, FM 85-2, 4A 93
- 6 *Type*
Arbeitsaxt (9.1)
- 7 *Gesteente*
Basaltava
lengte, br., dikte, snede br.
15,1 cm, 7,6 cm. 6,4 cm, 5,2 cm
Plaats/grootte van doorboring
8,2 cm, 0 4,7 cm, 3,2 cm
- 9 *Opmerkingen*
Rechte doorboring; sterk verweerd.
Het artefact werd gevonden in de
zool van de terp ten noorden van de
zathe Westerend. Het voorwerp
werd geschonken door dr. Joast
Hiddes Halbertsma te Deventer (TB
IV, p. 167).

December 1997